

ΕΠΙ ΤΕΛΟΥΣ, ΠΟΣΟ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΚΑΤΑΦΕΡΑΜΕ ΝΑ ΚΑΝΟΥΜΕ ΤΗΝ ΠΕ;

Αλέξανδρος Γεωργόπουλος, αναπληρωτής καθηγητής

Ειρήνης 20, Ρεντζίκι 57010, Θεσσαλονίκη

Τηλ. 2310-675923

Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο

Θεσσαλονίκης

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: περιβαλλοντική εκπαίδευση, διεπιστημονικότητα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Η ΠΕ παρά την υποτιθέμενη κατοχυρωμένη διεπιστημονικότητά της δεν έχει καταφέρει ακόμη να ξεπεράσει τη διεπιστημονική της φάση εντός του πεδίου των φυσικών και περιβαλλοντικών επιστημών προς μια κατεύθυνση υπέρβασης των ορίων ανάμεσα στις φυσικές, τις κοινωνικές και τις επιστήμες του ανθρώπου. Σκιαγραφείται ένας «ιδανικός» διεπιστημονικός χώρος άσκησης και εκπαίδευσης για την ΠΕ.

Παγκοσμίως πια τα χρονίζοντα τοπικά και υπερτοπικά περιβαλλοντικά προβλήματα αναγκάζουν όλο και περισσότερο κόσμο να διερωτηθεί για τις πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτιστικές, ηθικές κ.λπ. αλληλεξαρτήσεις τους. Παρόλα αυτά η ΠΕ δεν έχει καταφέρει ακόμη να νομιμοποιήσει αυτή την πολυπαραμετρική εξέταση των θεμάτων που εμπίπτουν στη θεματολογία της, παρά τα 30 σχεδόν χρόνια ζωής της. Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η σκιαγράφηση ενός διεπιστημονικού πεδίου που να ανταποκρίνεται στις σημερινές ανάγκες της ΠΕ.

Πρώτο σημαντικό ζήτημα είναι η σύγχυση του περιεχομένου της ΠΕ με αυτό των περιβαλλοντικών επιστημών, με πιθανότατο παρεπόμενο την επικράτηση του γνωστικού στοιχείου εις βάρος του αξιακού, του συναισθηματικού και του μεθοδολογικού (ομαδοσυνεργατικότητα, μαθητοκεντρισμός). Η σύγχυση αυτή έχει τις ρίζες της στην αδυναμία της ΠΕ να ξεκαθαρίσει την ταυτότητά της και να οριοθετήσει το πεδίο της, στην άγνοια του περιεχομένου της από το ευρύτερο κοινό συμπεριλαμβανομένων και μεγάλων ομάδων της επιστημονικής κοινότητας και στο ότι η μήτρα» της είναι οι θετικές επιστήμες (οι πρώτοι που επεσήμαναν τα περιβαλλοντικά δεινά ήταν επιστήμονες των θετικών επιστημών). Οι εισροές κοινοτικών πόρων από την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ένας τέταρτος οικονομικός παράγοντας που συντελεί στη σύγχυση ανάμεσα στην ΠΕ και στις περιβαλλοντικές επιστήμες. Τα τελευταία χρόνια έχουν εισρεύσει τόσο για τη χρηματοδότηση των κέντρων ΠΕ όσο και για προγράμματα ΕΠΕΑΕΚ επιμόρφωσης εκπαιδευτικών στην ΠΕ πολλά εκατομμύρια ευρώ (Παρασκευόπουλος, 2007). Το αποτέλεσμα είναι να καλούνται να συνεισφέρουν σε δραστηριότητες επιμόρφωσης άτομα που υπό κανονικές συνθήκες (ύπαρξη ικανού αριθμού ατόμων καταρτισμένων στην ΠΕ, ξεκάθαρη οριοθεσία του πεδίου της) δεν θα συμμετείχαν.

Πιθανώς ήρθε η ώρα για απογαλακτισμό της ΠΕ από τις περιβαλλοντικές επιστήμες, στο βαθμό που έχει ήδη συγκροτηθεί (εδώ και αρκετά χρόνια) ως ένα διεπιστημονικό γνωστικό αντικείμενο που διδάσκεται σε Πανεπιστήμια της Ελλάδας και του εξωτερικού (από μέλη ΔΕΠ με αποκλειστικό αντικείμενο αυτήν), στο οποίο αναφέρονται διεθνή περιοδικά κύρους με πολυετή παρουσία, επιστημονικές ενώσεις, διασκέψεις και συνέδρια, μεταπτυχιακά τμήματα και δεκάδες πλέον υποψήφιοι/ες διδάκτορες.

Οι περιβαλλοντικές επιστήμες προφανώς έχουν θέση στο διεπιστημονικό πλαίσιο της ΠΕ, όμως είναι ανάγκη να αναθεωρηθεί ο μύθος πως το μόνο άτομο που μπορεί να διδάξει με επιτυχία ΠΕ είναι ο δάσκαλος (ή η δασκάλα) των φυσικών επιστημών. Επομένως θεμιτή και σκόπιμη είναι η θεώρηση μιας λιγότερο προνομιακής σχέσης ανάμεσά τους από όσο αφηνόταν να εννοηθεί μέχρι τώρα. Μάλιστα αν δεχτούμε πως επειδή η ΠΕ έχει εγγεγραμμένες μέσα στη θεωρία και τις πρακτικές της αξίες ανήκει μάλλον στις κοινωνικές παρά στις φυσικές επιστήμες όπως ισχυρίζεται ο Hungerford (1998), μπορούμε να θεωρήσουμε μια σχέση τουλάχιστον ίσης έντασης της ΠΕ με

τις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες τοποθετώντας την στην αλληλεπιδραστική διεπιφάνεια φύσης και κοινωνίας.

Πρώτη συνέπεια της ανωτέρω παραδοχής είναι η συμπερίληψη των (πολιτικά σημαντικών) διαφορετικών αξιών και συμπεριφορών που επιδεικνύουν προς τα περιβαλλοντικά ζητήματα και προβλήματα τα διαφορετικά κοινωνικά στρώματα καθώς και τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους οι κλασσικές κοινωνιολογικές θεωρίες απαντούν στο περιβαλλοντικό πρόβλημα (περιβαλλοντική κοινωνιολογία, δεξ Μανωλάς, 2006), τα πράσινα κινήματα, τις συγκρούσεις για τη νομή των όλο και υποβαθμιζόμενων φυσικών πόρων (συμπεριλαμβανομένου του «περιβαλλοντικού» ρατσισμού και εθνικισμού) και την επίδραση της παγκοσμιοποίησης, στο «ρεπερτόριο» της ΠΕ.

Δεύτερη συνέπεια είναι η θεώρηση των επιστημών της αγωγής ως κατά πάσα πιθανότητα ένα ακόμη από τα κομβικά αντικείμενα της ΠΕ, που θα μπορούσε να αυξήσει το βεληνές της π.χ. προς τη διδασκαλία αξιών και στη συνέχεια μέσω της διδασκαλίας των κυριότερων παιδαγωγικών θεωριών αλλά (και με την συνεπικουρία της ψυχολογίας) και των επικρατέστερων θεωριών της μάθησης, θα έθετε το -ίσως κεντρικότερο όλων αλλά σπάνια συζητούμενο- ζήτημα της οργάνωσης και παραγωγής γνώσης μέσα στα πλαίσια του σχολείου σήμερα.

Στην τομή/συνάντηση των κοινωνικών επιστημών με τις ανθρωπιστικές επιστήμες δεν μπορώ να μην θεωρήσω πως στοιχεία κοινωνικής ψυχολογίας που αφορούν στη «ζωή» των ομάδων και τα στυλ της ηγεσίας είναι απαραίτητη και ζωτική γνώση στο βαθμό που η μέθοδος project με την ομαδοσυνεργατική της συνιστώσα είναι η κατεξοχήν μέθοδος άσκησης της ΠΕ στην Ελλάδα. Σε σχέση με τη βιωματική συνιστώσα που υπονοείται παραπάνω, μπορώ να ισχυριστώ με κατηγορηματικό τρόπο ότι αν επιθυμούμε να την κατακτήσουμε και να γίνουμε ικανοί/ές να εφαρμόζουμε τη βιωματικούς τρόπους μάθησης φυσιολογικά και αβίαστα αυτό μπορεί να γίνει μόνο μέσα από τη βιωματικού τύπου κατάρτιση εκπαιδευτών (Μπακιρτζής, 2002).

Ένα από τα κρίσιμα και θεμελιώδη συστατικά της ΠΕ είναι τα στοιχεία περιβαλλοντικής ηθικής και φιλοσοφίας, με τις βασικές θεωρητικές απόψεις για τη σχέση ανθρώπου-φύσης, οι οποίες συγκροτούν και το κανονιστικό αξιακό υπόβαθρο για τις οποιεσδήποτε επιλογές περιβαλλοντικού τύπου από μέρους του ανθρώπου σήμερα (Γεωργόπουλος, 2002).

Ένα τελικό ζήτημα εξαιρετικής σημασίας που όμως συνήθως δεν λαμβάνεται υπόψη είναι η ικανότητα διαχείρισης των συναισθημάτων που αναβλύζουν κατά τη διάρκεια και εξαιτίας της παραγωγής της νέας γνώσης, συνειδητοποίησης και των συνεπαγόμενων πραξιακών υποχρεώσεων. Οι άνθρωποι που συνειδητοποιούν π.χ. τις επικείμενες επιπτώσεις του φαινομένου του θερμοκηπίου, της πυρηνικής ενέργειας ή της συρρικνούμενης βιοποικιλότητας περνούν από διάφορα στάδια ψυχοδιανοητικής αποσταθεροποίησης και δυσκολιών στην προσπάθεια διαχείρισης της νέας τους κατάστασης. Επί πλέον τα ηθικά διλήμματα που καλείται κάποιος/α να αντιμετωπίσει π.χ. αναφορικά με τα δικαιώματα των μη ανθρώπινων όντων μπορεί να επιφορτώσουν ένα βαρύ ενοχικό φορτίο σε ψυχοδομές ανέτοιμες για τέτοιου είδους προβληματισμούς. Η επιτυχής διαχείριση τέτοιων καταστάσεων (δηλαδή μέσα από ελπιδοφόρες και ενδυναμωτικές προοπτικές) εννοείται πως είναι κρίσιμότερες για την μελλοντική στάση και συμπεριφορά των ατόμων αυτών (Hicks, 1998)

Παραδείγματα πρακτικών που σε μεγάλο βαθμό αγνοούν όλες τις προηγούμενες παραμέτρους διεπιστημονικότητας μπορούν να θεωρηθούν τα προγράμματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών στα πλαίσια των ΕΠΕΑΕΚ του 1999-2000 τα οποία υλοποιήθηκαν σε όλη τη χώρα και τα περισσότερα από τα οποία (αν δεχθούμε το προηγούμενο σκεπτικό) πολύ λίγο ανταποκρίνονταν στο περιεχόμενο της ΠΕ και στις συνεπαγόμενες εξ' αυτού ανάγκες των εκπαιδευτικών που εκπονούσαν εθελοντικά προγράμματα στα σχολεία. (Παρασκευόπουλος, 2007).

Οι προτάσεις ερευνητικών προγραμμάτων ΠΕ στο πλαίσιο του έργου Πυθαγόρας στα πανεπιστήμια ανέδειξαν ξανά αυτή την απατηλή σχέση υποσυνόλου (ΠΕ) προς το υπερσύνολο (φυσικές επιστήμες), με την ευκαιρία του διορισμού έγκριτων μελών της επιστημονικής κοινότητας-οι οποίοι/ές ήταν όμως θεράποντες των φυσικών επιστημών (γεωλόγοι, μηχανικοί περιβάλλοντος, βιολόγοι κ.λπ.)- ως κριτές των υποβαλλόμενων προτάσεων (Φλογαϊτή, 2006).

Πολύ φοβάμαι πως βρισκόμαστε μπροστά σε μια επανάληψη του ίδιου σκηνικού με τα καινούργια προγράμματα ΕΠΕΑΕΚ για επιμόρφωση εκπαιδευτικών στην ΠΕ που άρχισαν το 2006-7, όπου-εκτός απροόπτου-ξανά θα κυριαρχήσουν οι περιβαλλοντικές και φυσικές επιστήμες (δεδομένου και του-ούτως ή άλλως-μικρού αριθμού των πανεπιστημιακών με αντικείμενο την ΠΕ που ενδέχεται να συμμετάσχουν, ο αριθμός των οποίων δεν θα ξεπεράσει τα δάχτυλα του ενός χεριού αλλά και των εκατοντάδων σεμιναρίων που προγραμματίζονται) επιβάλλοντας την αμφιμονοσήμαντη ταύτισή τους με το περιεχόμενο της ΠΕ με προφανείς (και ατυχείς) επιπτώσεις για τον τρόπο με τον οποίο η τελευταία εγκαθιδρύεται στην ψυχοδιάνοηση των εκπαιδευτικών.

Επιβάλλεται να αναλογιστούμε με περίσκεψη τις επιστημολογικές συνέπειες της προαναφερθείσας ιδιόρρυθμης κατάστασης εν όψει μάλιστα της μετεξέλιξης του χώρου μας προς την εκπαίδευση για την αειφορική ανάπτυξη, εξ' ορισμού πολυπαραμετρική (αν υποτεθεί πως η ΠΕ δεν είναι). Βεβαίως η ΠΕ καταλήγει να είναι το αντικείμενο αυτών που τη διδάσκουν. Επομένως ο/η φυσικός που ευκαιριακά θα διδάξει ΠΕ θα τείνει να την φέρει στα μέτρα του/της και να αποτυπώσει πάνω της το ιδεολογικό του στίγμα, όπως άλλωστε και ο βιολόγος, ο γεωλόγος ή ο περιβαλλοντικός επιστήμονας με αποτέλεσμα την υποβάθμιση της διεπιστημονικής φύσης της ΠΕ, στο βαθμό που άλλες επιστήμες δεν συνεισφέρουν (Hart και Nolan, 1999). Ο χωρίς «αντίπαλο δέος» θετικισμός, ο τεχνοκρατισμός και η (καθόλου αθώα από πολιτική άποψη) «ουδέτερη» ατμόσφαιρα που χαρακτηρίζει παραδοσιακά το χώρο των φυσικών επιστημών, μεταγγίζονται προς το χώρο της ΠΕ, εμποδώνονται και τον χαρακτηρίζουν. Η διέξοδος σοφό είναι να αναζητηθεί στην ανάπτυξη της συνεργατικής κουλτούρας ανάμεσα στους επιστήμονες και μάλιστα η υπέρβαση της δυσπιστίας των «θετικών» επιστημόνων προς τις επιστήμες του ανθρώπου, η πλειοψηφία των οποίων τις θεωρεί περίπου κατώτερες.

Τελειώνοντας θα ήθελα να κάνω καθαρό πως δεν ενδιαφέρουν τα ποικίλα ονόματα και οι συμπάθειες ή αντιπάθειες κάποιων προς κάποιους/ες άλλους/ες που είναι προφανώς υπαρκτά αλλά και άσχετα με το επιστημολογικό πλαίσιο που παρατίθεται παραπάνω. Ας μην ψάξει ο αναγνώστης/στρια να βρει αντιμαχόμενες ομάδες συμφερόντων πίσω από τις γραμμές του παραπάνω κειμένου, το οποίο παρατίθεται στο πλαίσιο μιας απόπειρας να οριοθετηθεί ο χώρος της ΠΕ, να συγκροτηθεί η ταυτότητά της (ή οι ταυτότητές της) και να ανέβουμε ένα παραπάνω σκαλί στο δρόμο προς την αυτοσυνείδηση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεωργόπουλος, Α. (2002) *Περιβαλλοντική Ηθική*, Gutenberg, Αθήνα.
- Hart, P. & Nolan, K. (1999) A Critical Analysis of Research in Environmental Education, *Studies in Science Education*, 24, σελ. 1-69.
- Hicks, D. (1998) Stories of Hope: a Response to the "Psychology of Despair", *Environmental Education Research*, 4(2), σελ. 165-177.
- Hungerford, H. R. (1998) The Myths of Environmental Education Revisited, στο H.R. Hungerford, W.J. Bluhm, T.L. Volk, J.M. Ramsey(eds.) *Essential Readings in Environmental Education*, Stipes Publishing LLC, Illinois.
- Μανωλάς, Ε., Ι. (2006) Η Ενσωμάτωση Περιβαλλοντικών Θεμάτων σε Μαθήματα Γενικής Κοινωνιολογίας στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, *Επιστήμες Αγωγής*, τ. 2, σελ. 163-168.
- Μπακιρτζής, Κ. (2002) *Επικοινωνία και Αγωγή*, Gutenberg, Αθήνα.
- Παρασκευόπουλος, Στ. (2007) Προσωπική Επικοινωνία.
- Φλογαϊτή, Ε. (2007) Προσωπική Επικοινωνία.